

Ako rozpoznať

NEBEZPEČNÉ SPOLOČENSTVO

Varovné znaky a stratégia
prevencie

MGR. JITKA SCHLICHTSOVÁ

Dva príbehy na úvod

Tomáš

Tomáš má šesťnásť rokov. Podľa zákona je ešte dieťa, ale sám sa cíti ako dospelý človek, ktorého len zbytočne obmedzujú nezmyselne nastavené zákony a rodičovský dohľad a nároky. Doma mu toho v skutočnosti veľa nechýba – má vlastnú izbu, všetku elektroniku, chladničku plnú jedla a dostatok súkromia. Rodičia totiž chodia domov až neskoro popoludní alebo večer. Obaja veľa pracujú, aby si mohli dovoliť dom a dve autá, ktoré ich každý deň vozia do práce, a najmä, aby svojmu jedinému synovi Tomášovi dopriali životný štandard na vysokej úrovni. Rovnako majú na Tomáša často vysoké nároky a očakávania. Prihlásili ho na prestížne súkromné gymnázium, po ktorého skončení má pokračovať v štúdiu na niektorej vysokej škole ekonomického alebo právneho zamerania a prázdniny tráviť na zahraničných jazykových pobytoch. Sú presvedčení, že finančné zabezpečenie, ktoré tieto odbory pre jeho budúce uplatnenie poskytujú, Tomášovi zabezpečí spokojnosť v dospelom živote.

Tomáš má teraz jedinou povinnosť: dobre sa učiť a nosiť zo školy vynikajúce hodnotenie. Tomáša však učenie v skutočnosti nikdy príliš nebavilo, známky má aj pri všetkej drine priemerné a necíti sa dobre ani medzi spolužiakmi na gymnáziu. Občas prehodí nejakú drzosť smerom k učiteľom alebo inak nahlas naruší hodinu. Dúfa, že tým spolužiakov pobaví, získa ich pozornosť a uznanie. Ale rád ich nemá. Najviac mu pije krv premiantka triedy Madina, ktorej rodičia pochádzajú zo Sýrie a spoločne podnikajú s Tomášovými rodičmi. Učitelia ju chvália a aj rodičia mu ju často doma dávajú za vzor. Tomáš si pripadá neúspešný v škole i doma. Kedykoľvek sa s rodičmi doma stretne, strhne sa lavína výčitiek a napomínaní pre jeho školské výsledky.

Po takýchto hádkach uteká rozčúlený a nešťastný Tomáš do sveta počítačových hier. Rozsvieti veľikánsky monitor pred sebou, nasadí si slúchadlá a razom sa miesto svojej izby ocitá na vojenskej misii v centrálnej Ázii. So skupinou vojnových kamarátov z celého sveta, ktorých nikdy nevidel, ale už s nimi prežil mnoho dobrodružstiev, vyráža „postrieľať pár Arabášov“.

Hrá iba pár týždňov, ale už teraz je veliteľom svojej jednotky. „Daj dole tú ženu, určite má pod tými čiernymi handrami bombu,“ huláka v slúchadlách anglicky spoluhráč z Nemecka. „Áno, sú to teroristi od narodenia,“ pridáva sa iný z Francúzska. Tomáš si vymení zbraň a nemilosrdne strieľa nielen do nepriateľských vojakov, ale aj do žien a detí.

„Tak či tak si nič iné nezaslúžia,“ podotkne ďalší spoluhráč, tentoraz Čech. Na chatovacom fóre si zdieľajú rôzne animované vtipy a odkazy na hrôzostrašné správy o prísťahovaleckých vlnách, o európskych ženách znásilnených sýrskymi utečencami, o ekonomickej kríze, ktorú spôsobí finančná podpora vlády utečencom, o premyslenej a zámernej islamizácii slobodného euro-amerického západného sveta. Kedykoľvek Tomáš pri svojom potulovaní po sociálnych sieťach na niečo také narazí, hneď si to uloží, aby to večer pri misii mohol so spoluhráčmi zdieľať. Vie, že si tým získa uznanie a chválu, ktorú tak veľmi potrebuje.

Povie im aj o spolužiačke Madine. Spoluhráči mu navrhnú, aby jej dal jasne najavo, čo si o takých, ako je ona, naozaj myslí. „ŤAHAJ DOMOV!“ je uvedené v správe, ktorá jej počas prvej vyučovacej hodiny príde stokrát na všetky komunikačné aplikácie v mobilnom telefóne.

Tomáš si tajne natáča jej reakciu a video posieľa do skupiny na Telegram, do ktorej ho jeden zo spoluhráčov pozval. Aj mnohí iní tam posielajú podobné videá. Čím ďalej viac času trávi na fórach proti imigrantom a proti moslimom, kde zbiera inšpiráciu na ďalšie útoky na Madinu a prispieva svojimi nahrávkami. Zmenil sa aj jeho štýl obliekania – značkové tričká a džínsy vymenil za čierne či maskáčové oblečenie. S rodičmi sa už nevidí skoro vôbec, nezúčastňuje sa na predtým pravidelných spoločných večeriach, jedlo si nosí k počítaču do izby. So spolužiakmi takisto prestal komunikovať, prestávky totiž využíva na surfovanie po sociálnych sieťach a komunikáciu s priateľmi na internete. Keď ochorie, niekoľko dní nechodí do školy, členovia fóra ho povzbudzujú k obnoveniu aktivity: „Nebud' baba a prestaň simulovať.“

„Nemôžeš ju nechať len tak dýchať! Alebo si už zmäkol?“

Tomáš sa síce vôbec ešte necíti po chorobe dobre, ale ponížovaniu a hecovaniu od svojich nových priateľov nedokáže odolať, a tak sa vracia do školy. Počet pochvalných reakcií na fórach sa totiž znižuje a on nemá nič, čím by opäť prispel.

Medzitým však Tomášove videá prenikli zo súkromných skupín na verejné sociálne siete, kde ich už zdieľajú ďalší ľudia, a dostali sa k spolužiakom a pedagógom Tomášovho gymnázia. Okamžite po príchode do školy na neho čaká riaditeľ gymnázia v sprievode policajtov, volajú rodičom a začína sa vyšetrovanie. Počas nariadenej terapie u psychológa Tomáš hovorí o pocite nepochopenia, osamelosti a o vysokých nárokoch rodičov, svojej neschopnosti a nechuti žiť život, ktorý mu vybrali a aj o obavách z budúcnosti, o neistote a túžbe po uznaní.

Martina

Martina má osemnásť rokov. Je veľmi pekná, štíhla, vysoká, modrooká brunetka. Je výborná študentka štátneho gymnázia v menšom meste. Budúci rok bude maturovať a so štúdiom nemá žiadne problémy. Nemala síce nikdy samé jednotky, lebo na známkach jej až tak veľmi nezáleží, skôr ju baví svoje znalosti prepájať a používať, ako hovorí, pre dobro sveta. Jej najobľúbenejšími predmetmi sú zemepis, jazyky a spoločenské vedy. Je veľmi nadaná a premýšľavá, píše do školského časopisu svoju vlastnú rubriku o cestovaní, cudzích krajinách, tamojších zvykoch, ale i problémoch, s ktorými tieto krajiny zápasia. Nedostatok vody a hladomor, vojny, preľudnenosť, nízka úroveň vzdelanosti, práva žien a detí, choroby, týranie zvierat a ich vymieranie, lov pre obchod so zvieracími surovinami – to všetko jej odjakživa tlačí slzy do očí.

Želala by si byť dosť silná na to, aby niečo z toho dokázala zmeniť, ale v skutočnosti sa cíti bezmocná a slabá.

Ešte viac teraz, keď sa po štyroch rokoch rozišla so svojou prvou láskou Filipom. Vlastne on sa rozišiel s ňou, pretože sa vraj zamiloval do inej. Bol o dva roky starší a býval v susedstve. Od detstva boli najlepší kamaráti a časom sa zblížili ešte viac.

Martina to má doma veľmi zložitú: jej mladší brat sa narodil s telesným hendikepom, a tak sa pozornosť rodičov, najmä mamy, vždy sústredila predovšetkým na neho. Otec časom odišiel s novou partnerkou a založil si ďalšiu rodinu. Martina sa snažila byť tá staršia, rozumnejšia, mame pomáhať a nepridávať jej starosti. Filip jej bol veľkou oporou a silno sa na neho naviazala. Vďaka nemu si nepripadala úplne opustená. Keď mala jeho, nepotrebovala nikoho iného. Trávili spolu všetok voľný čas. Vlni však zmaturoval a tento rok nastúpil na vysokú školu. Domov chodil najprv každý víkend, ale postupom času sa intervaly začali predlžovať, až raz Martine napísal list, že ju má veľmi rád, ale zamiloval sa do dievčaťa, ktoré spoznal na internáte a chce s ním byť. Trvá to údajne už niekoľko týždňov, ale nevedel, ako jej to má povedať.

Martina sa cíti hrozne – podvedená, zradená, opustená, odmietnutá, nechcená a bezcenná. Nechce, aby si mama niečo všimla a mala o ňu starosť, a tak chodí sama do čajovne, kam predtým chodievali s Filipom, aspoň so svojim denníkom.

Sedáva tam pri stole, spomína a zapisuje si svoje myšlienky. Všimne si o niečo staršie dievča, ktoré tiež sedáva pri stole samo. Na rozdiel od Martiny však doslova žiari. Sedí vzpriamene a na Martinu sa usmieva. Ten úsmev je ako pohladenie. Vstane a príde k Martine, požiča o dovolenie prisadnúť si a potom sa opýta, čo sa jej stalo také strašné, že jej po líkach stekajú slzy ako hrachy a tak urputne píše do denníka. Martina najprv váha, ale potom si povie, že o nič nejde. Pokojne všetko cudzej dievčine povie, pretože už ju predsa tak či tak nikdy neuvidí. A nikoho iného aj tak nemá.

Jana, to cudzie dievča, neveriacky krúti hlavou. Je jej ľúto, že Filip Martinu takto sklamal a priateľsky ju objíma. Martina sa s ňou cíti, ako keby ju poznala celú večnosť. Jana sa jej vypytuje na jej život, záluby a rozpráva jej, že by si tiež veľmi želala odísť raz trebárs na nejakú humanitárnu misiu a pomáhať v zahraničí. Už vraj zistila, že najskôr musí uzdraviť a transformovať samu seba, stať sa nezávislou a silnou ženou, objaviť svoje pravé ja. Potom sa ospravedlnila, že má o chvíľu hodinu jogy a veľmi sa ponáhľa, ale rada by Martinu ešte niekedy videla, pretože by si

chcela vypočuť, čo vie o projektoch pomoci Tibetu. Martina je rada, že sa Jana o jej poznatky zaujíma, a tak súhlasí a dá jej svoje telefónne číslo.

Priateľstvo medzi osemnásťročnou Martinou a dvadsaťpäťročnou Janou sa rozvíja veľmi rýchlo. Na ďalších schôdkach Jana Martine rozpráva o svojom ťažkom rozchode s priateľom, o hľadaní novej životnej cesty, o dlhom spamätávaní sa a hľadaní svojho vlastného ja, o kurzoch a seminároch, ktoré navštevuje. Zoznámí ju aj s Adelou, lektorkou jogy, ku ktorej už dlho dochádza a chodí s ňou na víkendové semináre ženského rozvoja. Adela je Martine tiež veľmi sympatická. Joga vraj pomáha nájsť cestu k sebe a osamostatniť sa od vplyvu okolia. To by si Martina veľmi želala, a tak začne s Janou chodiť na hodiny k Adele. Aj mama s tým súhlasila a peniaze na hodiny jogy Martine ochotne dala. Na cvičení jogy nevidela nič zlé. Bola rada, že má Martina nových priateľov a venuje sa pohybu.

Už po troch lekciách zájde Adela za Martinou a povie jej, že taký potenciál u žiadneho dievčaťa dlho nevidela. Spýta sa jej, či sa niekedy venovala modelingu alebo niečomu podobnému. Vraj má zvláštny dar a vyžaruje intenzívnu ženskosť. Niečo jej však podľa nej zacláňa a nedovolí jej to sa naplno prejaviť. Časom by jej to mohlo začať spôsobovať zdravotné ťažkosti. Hovorí, že existuje zvláštna rituálna prax, vďaka ktorej je možné blokáciu odstrániť a nechať jej energiu znovu voľne plynúť. Tento rituál môže vykonať len zasvätený majster, ktorého kapacita je značne obmedzená a navyše veľa cestuje. Martina však má šťastie, práve je tu a Adela sa už za ňu dokonca stihla prihovoriť. Majster súhlasí, že si na Martinu spraví čas, ale musí to byť ešte dnes večer, pretože potom odcestuje a nebude tu dlhé mesiace. Jana je nadšená a gratuluje Martine k takejto možnosti. Jana rituál už vraj tiež absolvovala a cíti sa, akoby sa druhýkrát narodila. Skoro Martinu prosí, aby túto šancu nepremárnila. Vie totiž, že sa nebude opakovať. Obidve jej slúbia, že ju k Majstrovi odprevadia, a tak Martina súhlasí.

Po lekcií sa spoločne vydajú o niekoľko ulíc ďalej, kde na ne Majster má čakať. Martina je prekvapená, keď Adela zazvoní pri bráne činžiaka, ozve sa bzučiak a vojdú. Vstúpia do

pootvorených dverí prízemného bytu vpravo. Jana zatvorí dvere, otočí kľúčom a vyberie ho zo zámku. Martine sa to nezdá, ale obidve mladé ženy ju upokojujú, že je všetko len pre jej dobro.

Pred rituálom je vraj potrebné sa očistiť. Prinesú jej čaj a potom ju nasmerujú do kúpeľne, aby sa vyzliekla z civilného oblečenia, osprchovala a obliekla si čistý odev. Keď príde z kúpeľne, Adela ju čaká s fotoaparátom, ktorého špeciálny filter vraj dokáže zachytávať auru. Fotografuje ju najprv v odeve a potom bez neho. Martina by radšej odišla, ale Jana s Adelou ju opakovane uisťujú, že je všetko v poriadku a že jej rituál pomôže.

Vypitý čaj, ale možno aj nedýchatelné dusno spôsobené zatvorenými oknami a vonnými tyčinkami zapríčinia, že je ako bez vôle. Lahne si na posteľ, kde ju ženy hladkajú aj na intímnych miestach. Intenzívne dýcha podľa ich pokynov. Po nekonečne dlhom čase vstúpi cudzí muž, niekoľkokrát do nej prenikne údom a zas odíde. Martina je v šoku. Snaží sa udalosti posledných sekúnd nejako spracovať, ale jej myšlienky pripomínajú kľbko hadov. Adela s Janou ju znovu fotografujú. Potom jej prinesú civilné oblečenie, Martina sa prezlečie, Jana odomkne dvere bytu a spoločne odchádzajú.

Čo sa vlastne stalo? Ako s tým mám naložiť? Naozaj mi to pomohlo?

Napriek všetkým uisteniam, ktorých sa jej od Jany a Adely dostane, sa jej v budúcich týždňoch, mesiacoch a rokoch bude preháňať hlavou veľa otázok.

O príbehoch

Ilustračné príbehy o Tomášovi a Martine, ktoré vychádzajú z profesijných skúseností autorky tohto textu, zobrazujú len dva z typov spoločenských vzťahov, pod ktorých vplyvom sa človek môže radikalizovať a dokonca sa dopúšťať trestných činov, môže ohrozovať niekoho alebo svoje vlastné fyzické a psychické zdravie.

Príbehy ukazujú, že také spoločstvo môže, ale nemusí byť a často ani nie je nijako inštitucionalizované a organizované. Z obidvoch príbehov je tiež zrejmé, že nejde o jednostranný proces.

Tomáš, Martina, ale aj ďalšie postavy v ich príbehoch sa nachádzali v životnej situácii, ktorá ich robila zraniteľnými, a preto aj náchylnými na takýto spôsob uvažovania a správania, ktoré bolo navyše umocnené vzájomnou podporou a utvrdzovaním sa vo svojich názoroch i činoch. Potreba nebyť sám, získať uznanie od ostatných a pozitívnu spätnú väzbu ich potom viedla k odmietnutiu svojich pochybností a ochote spraviť niečo, čo ľudia v inom kontexte a situácii považujú za nemožné a nezmyselné.

Z príbehov je rovnako zrejmé, že ani jeden z aktérov – aj keď ide o mladých ľudí, ktorí boli vystavení zložitej situácii a neprimeraným spôsobom sociálneho ovplyvňovania (tzv. manipulácii) – nie je nevinnou, nemysliacou obeťou bez osobnej zodpovednosti, ale sú to ľudia, ktorí sa s následkami svojho konania budú musieť v budúcnosti vyrovnávať.

Formy a znaky nebezpečných spoločenstiev alebo trochu teórie

Na základe uvedených príbehov môžeme konštatovať, že nebezpečné spoločenstvá môžu existovať v rôznych formách a kontextoch. Ich typológiu môžeme nájsť v rôznych obmenách v rade publikácií v češtine alebo slovenčine. Ich prehľad nájdete v závere textu v zozname použitej a odporúčanej literatúry. Na účely tohto článku použijeme vlastné rozdelenie.

Nebezpečné spoločenstvá môžeme rozdeliť napríklad takto:

- extrémistické skupiny páchajúce či podporujúce násilie alebo terorizmus v mene svojich politických alebo náboženských ideológií;
- kyberšikanujúce spoločenstvá, ktoré sa zameriavajú na šikanovanie, ponižovanie a útoky na jednotlivca alebo skupiny, ich členovia často vystupujú anonymne a poznajú sa len prostredníctvom online komunity;
- spoločenstvá podporujúce online kriminalitu zameriavajúce sa na hackerstvo a internetové podvody;
- zločinecké gangy –organizované zločinecké skupiny, ktoré sa zámerne dopúšťajú trestných činov, ako napríklad drogovej kriminality, násillia, prostitúcie, krádeží, obchodu so zbraňami a iných;
- rasistické a xenofóbne spoločenstvá, ktoré šíria nenávisť proti rôznym rasám a etnickým skupinám;
- kulty, opisované ako spoločenstvá podporujúce nespochybniteľnú oddanosť nejakej osobnosti, ktorej sú prisudzované výnimočné, niekedy aj nadľudské vlastnosti a schopnosti (vodcovia nových náboženských hnutí, politických strán a iné významné osobnosti).

Reálne sa však prvky tohto rozdelenia môžu v spoločenstvách rôzne kombinovať a tak môže jedno spoločenstvo prináležať do niekoľkých kategórií súčasne. Rovnako úroveň nebezpečnosti jednotlivých spoločenstiev sa individuálne líši s ohľadom na ich reálnu činnosť a osobnostné charakteristiky združených osôb. Situáciu ešte trochu komplikuje fakt, že v očiach svojich členov

majú tieto skupiny (zrejme s výnimkou tých vyslovene zločineckých) ušľachtilé ciele – hľadajú sociálnu spravodlivosť, usilujú sa o zmenu spoločenského poriadku, ktorý považujú za nevyhovujúci, túžia rozvíjať duchovno, transformovať ľudstvo, dosiahnuť trvalé šťastie a blahobyť, vyliečiť choroby, individuálne zranenia, nastoliť novú a bezbolestnú realitu ľudského života apod. Všeobecne však možno povedať, že **existuje rad znakov**, ktorých prítomnosť v určitom spoločenstve je hodná zvýšenej pozornosti, pretože môžu byť rizikové pre jednotlivca, celé spoločenstvo alebo dokonca spoločnosť:

- **radikálnosť:** členovia spoločenstva môžu vykazovať známky extrémnych názorov a postojov. To môže zahŕňať podnecovanie k násiliu, nenávisť voči určitým skupinám ľudí alebo propagáciu extrémistických ideológií. Charakteristické je čierno-biele videnie zložitých problémov, jednoduché riešenia a ich bezpodmienečná aplikácia;
- **izolácia:** nebezpečné spoločenstvá často izolujú svojich členov od vonkajšieho sveta a kontrolujú informácie, ktoré dostávajú, aj ich komunikáciu. Členovia sa môžu stať izolovanými od rodiny a priateľov zámerne alebo spontánne;
- **agresívna reakcia na kritiku:** takéto spoločenstvá môžu reagovať agresívne na kritiku alebo odchody členov. To môže zahŕňať hrozby, šikanovanie alebo ohováranie bývalých členov ale aj nejaké formy trestania či sprísňovania pravidiel v rámci spoločenstva;
- **násilné prejavy:** pokiaľ sa členovia spoločenstva dopúšťajú násilných činov alebo trestných činov v mene svojich ideológií alebo cieľov, ide o vážny znak nebezpečenstva;
- **podozrivá online aktivita:** nebezpečné spoločenstvá môžu využívať internet a sociálne médiá na šírenie svojich názorov a získavanie nových členov. V prípade takýchto spoločenstiev je vhodné dlhodobo sledovať ich online aktivitu, prípadne sledovať sieť profilov spojených so spoločenstvami a ich aktivity;
- **manipulácia a zneužívanie:** v snahe získať alebo udržať členov v kontakte so spoločenstvom, prípadne ich donútiť k určitým činnostiam, môžu byť uplatňované rôzne techniky sociálneho ovplyvňovania (zастраšovanie, ponižovanie, strach z oneskorenia a zmeškania neopakovateľného,

“Existuje rad znakov, ktorých prítomnosť v určitom spoločenstve je hodná zvýšenej pozornosti, pretože môžu byť rizikové pre jednotlivca, celé spoločenstvo alebo dokonca spoločnosť.”

ohrozenie zdravia, ale tiež apel na kladné city, spolupatričnosť či tzv. bombardovanie láskou apod.), ktoré cieľovú osobu obmedzí v slobodnom rozhodovaní a odmietnutí;

- **tajnosť:** pôsobenie spoločenstva v tajnosti, skrývanie aktivít pred verejnosťou a orgánmi činnými v trestnom konaní, dostupnosť niektorých informácií na základe zásluh či postupu v rámci spoločenstva apod.,
- **výlučnosť:** členovia spoločenstva sa považujú za výnimočných, vyvolených, jediných, ktorí poznajú pravdu, apod. Členovia sú v opozícii ku všetkým ostatným, ktorí, naopak, nemajú prístup či schopnosti, aby sa mohli k spoločenstvu pripojiť, s takými ľuďmi sa potom členovia odmietajú stýkať či viesť dialóg;
- **zneužívanie náboženstva alebo ideológie** na ospravedlnenie násillia alebo nelegálnych aktivít;
- **kolektívne myslenie:** apel na správanie v prospech spoločenstva a potlačenie individuality a slobody v rozhodovaní o sebe samom sťažuje odchod alebo zmenu názoru;
- **prítomnosť zbraní:** pokiaľ sa v spoločenstve nachádzajú zbrane a dochádza k hromadnému ozbrojovaniu, ide o významný znak nebezpečenstva.

To, že sa jednotliviec dostal pod vplyv rizikového spoločenstva, je niekedy veľmi ťažké a zdĺhavé odhaliť. Aj v tomto prípade však môžeme identifikovať a opísať niektoré znaky a zmeny v jeho správaní, ktoré môžu jeho okolie upozorniť, že sa deje niečo zásadné:

- **zmena záujmov:** niekedy postupne, inokedy radikálne utne a odmieta aktivity a záujmy, ktorými donedávna trávil čas. Počúva inú hudbu, číta inú literatúru, sleduje iný žáner filmov, mení sa výzdoba jeho obývacieho priestoru a pod.;
- **zmena v sociálnych väzbách:** prestáva si rozumieť s doterajšími priateľmi, prípadne s partnerom či partnerkou, opakujú a zintenzívňujú sa spory v rodine, škole alebo zamestnaní, môžu vyvrcholiť rozchodom, ukončením štúdia či odchodom zo zamestnania. Zároveň sa stýka s úplne novým okruhom osôb, ktorých názory sa pre neho stávajú smerodajnými;

“Môžeme identifikovať a opísať niektoré znaky a zmeny v správaní jednotlivca, ktoré môžu jeho okolie upozorniť, že sa deje niečo zásadné.”

- **zmena v postojoch a hodnotách:** kritizuje či dokonca odmieta a odsudzuje hodnoty, ku ktorým sa predtým hlásil, oslovujú ho iné spôsoby riešenia spoločenských problémov, zmení politické postoje a názory, prípadne sa úplne rozchádza s väčšinovou spoločnosťou a jej problémami, odmieta sa spoločensky angažovať, využívať občianske práva, plniť občianske povinnosti a riadiť sa občianskym právom;
- **zmena v komunikácii a reči:** často odmieta komunikovať s osobami, ktoré mu predtým boli blízke (priatelia, členovia rodiny, partner či partnerka), uzatvára sa pred nimi, tvrdí, že ho blízki ľudia nechápu, že porozumenie našiel v novom okruhu ľudí, ktorí konečne vnímajú svet rovnakým spôsobom, vyhýba sa dialógu, používa skratky a heslá či frázy, ale nie argumenty, pri nesúhlase z rozhovoru odchádza. V reči sa objavujú nové slová či ustálené slovné spojenia, môže sa zmeniť dikcia aj tón hlasu, používa predtým neobvyklé gestá;
- **zmena zovňajšku:** prestane nosiť obľúbené oblečenie, zmení účes, používa výraznejší make-up, šperky a iné doplnky, alebo ich, naopak, úplne odmieta, prispôsobuje sa svojím vzhladom osobám, ktoré sa najnovšie začali pohybovať v jeho okolí, do istej miery sa môže zmeniť aj držanie tela alebo niektoré ďalšie prejavy neverbálnej komunikácie;
- **zmena v stravovacích návykoch:** niektoré spoločenstvá dodržiavajú špecifický spôsob stravovania, ktorý môže zahŕňať vegetariánstvo, ale aj pôsty a rôzne očistné kúry, výživové doplnky, čaje, užívanie bylín apod.

Dané zmeny sa nemusia vyskytovať súčasne, a pokiaľ sa v správaní nejakého jednotlivca objavia, nemusia ešte automaticky znamenať príslušnosť k nejakému nebezpečnému spoločenstvu. Môžu však upozorniť na to, že sa v živote tejto osoby deje niečo zásadné a je potrebné tomu venovať pozornosť.

2.

Stratégia rozpoznania nebezpečného spoločenstva a prevencia alebo praktický postup

Ak niektoré zmeny v správaní napovedajú, že je jednotlivec v kontakte s potenciálne nebezpečným spoločenstvom, môžu aj jeho najbližší urobiť nasledujúce kroky:

1. **Vyhľadať si informácie** z oblasti prevencie, psychológie a poradenstva v oblasti nelátkových závislostí a nebezpečných spoločenstiev. Dôležité je zistiť čo najviac o spoločenstve samotnom. Vhodné je preštudovať jednak odborné, seriózne, kritické a overené zdroje, ale aj informácie, ktoré o sebe poskytuje spoločenstvo samo: jeho literatúru, online sebareprezentáciu, náborové letáky, brožúry a pod..

2. **Navštíviť odborníka.** Podľa typu spoločenstva, o ktoré ide, je možné osloviť niektoré odborné poradenské pracoviská na Slovensku a v Česku: vysokoškolských odborníkov, psychológov či psychoterapeutov, centrá poradenstva a prevencie, krízové linky a iné. Z nich môžeme uviesť napríklad:

a. **INTEGRA – Centrum prevencie v oblasti siekt**
(oz-integra.sk),

b. **cirkevný odbor Ministerstva kultúry SR**
(co@culture.gov.sk),

c. **Linku detskej istoty** (ldi.sk),

d. **Národnú linku na pomoc deťom v ohrození Viac ako ni(č)k** (viacakonick.gov.sk),

e. **Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů v ČR** (sekty.cz),

f. **IPčko – Internetovú poradňu pre mladých**
(ipcko.sk; krizovalinkapomoci.sk; dobralinka.sk),

g. **Mládež ulice** (mladezulice.sk),

h. **Zmudri.sk** (zmudri.sk),

i. **Národnú hotline linku OCHRÁŇMA.sk**
(ochranma.sk).

3. **Hovoriť s tým, koho sa to týka.** Nemožno na neho zabúdať či ho vynechávať. Jedine v rozhovore s ním je možné získať odpovede na kľúčové otázky: prečo má o spoločenstvo záujem, čo cíti a prežíva vo svojom živote, ako vníma svoju zmenu, prečo je pre neho dôležitá a pod. Treba ho so

“Zvládanie takejto situácie je veľmi stresujúce. Odporúča sa vyhľadať vhodnú formu podpory a psychoterapiu, dopriať si rozptýlenie a odpočinok, určiť si svoje hranice a možnosti.”

záujmom počúvať, nevyčítať, nezosmiešňovať a nespochybňovať vyslovené, odporúča sa skôr sa vyhnúť názorovej konfrontácii či pejoratívnym vyjadreniam (napr. vymývanie mozgov, manipulácia, sekta, fanatici a pod.), ale sústrediť sa predovšetkým na porozumenie, zdôraznenie pozitívneho vzťahu medzi hovoriacimi. Je možné otvorene a konštruktívne vyjadriť vlastné pocity a obavy, je však nutné vyhnúť sa citovému vydieraniu a intenzívnym emóciám.

4. **Nespáliť mosty.** Tento krok býva pre blízke osoby jedným z najťažších. Niekedy dúfajú, že razanciou či ultimátom situáciu ešte zvrátia. Pokiaľ sa však pretrhajú pôvodné vzťahy a väzby, je opustenie nového spoločenstva ešte náročnejšie. Aj keď sa jednotlivec trebárs rozhodne odísť z pôvodného prostredia (napríklad sa odsťahuje do komunity) alebo chce sám väzby pretrhnúť, je potrebné, aby blízki vyjadrili na jednej strane rešpekt k jeho rozhodnutiu, ale na strane druhej mu ponúkli možnosť návratu. Pokiaľ je to len trochu možné, je dobré udržiavať kontakt a záujem aspoň na diaľku, snažiť sa o pochopenie, prípadne aj spoznanie jeho nového života prostredníctvom návštevy.
5. **Umožniť návštevy a návrat.** Je možné, že sa človek v novom živote necíti komfortne, prežíva napätie, stres či iné druhy nepohodlia. Rovnako aj on by mal mať možnosť sa vrátiť či prísť na návštevu. Návšteva by mala prebehnúť bez konfliktov, výčitiek či iných foriem nátlaku, skôr je vhodné rešpektovať napríklad niektoré zmeny v jeho stravovaní, dopriať mu čas na odpočinok a aj pri nastavení vlastných hraníc stráviť spoločne príjemné chvíle. Nevhodné sú aj snahy brániť mu v odchode.
6. **Kontrolovať finančnú podporu.** Ak by bol jednotlivec podporovaný finančnou hotovosťou, je vysoko pravdepodobné, že by ju používal v prospech nového spoločenstva a jeho aktivít. Ako vhodná alternatíva podpory sa ponúka financovať niektoré konkrétne a užitočné nevyhnutné potreby: cestovné lístky na cestu domov, mobilný paušál na udržiavanie kontaktu, lieky a iné nevyhnutné veci dennej potreby, zdravotné či cestovné poistenie. Zároveň je však nutné chrániť majetok a finančné záujmy rodiny, ktoré by mohol chcieť investovať do rozvoja

svojho nového spoločenstva.

7. Myslieť na seba, svoje hranice a psychickú odolnosť.

Zvládanie takejto situácie je veľmi stresujúce. Odporúča sa vyhľadať vhodnú formu podpory a psychoterapiu, dopriať si rozptýlenie a odpočinok, určiť si svoje hranice a možnosti, ako veľmi sú blízki sami ochotní vychádzať v ústrety. Dôležitou súčasťou budúcej novej nápravy vecí je aj ochota odpustiť a udalosti preklenúť. Ani to však nie je samozrejmá a je vhodné na nej cielene pracovať.

3.

Exkurz: problematika tzv. siekt, čiže nových náboženských hnutí

Nech už sa v živote venujeme čomukoľvek, je celkom prirodzené chcieť sa o svoje presvedčenie podeliť s ďalšími ľuďmi a združovať sa s nimi. Niektorí ľudia dávajú prednosť stretávaniu v spoločenstvách, ktoré spadajú pod nejakú etablovanú organizáciu, iní uprednostňujú voľné zoskupenia, ktoré zatiaľ nevytvorili oficiálnu organizačnú štruktúru. V oboch prípadoch však ide o skupiny ľudí, ktorí sa medzi sebou navzájom ovplyvňujú a nadväzujú intenzívne a dynamické vzťahy. K dynamike vzťahov tak bezprostredne patrí aj riziko rozvoja niektorých nežiaducich javov, ktoré môžu viesť až k emočnému zraneniu, narušeniu skorších sociálnych väzieb a vystaveniu radu ďalších potenciálne nebezpečných situácií. To platí rovnako pre dospievajúce osoby, ako aj pre dospelé osoby v oblasti najrôznejších záujmov vrátane duchovného života.

A práve na príklade duchovného života si môžeme názorne ukázať, na ktoré dôsledky spoločenského života treba nazerať s obozretnosťou. Pre to úplne najjednoduchšie uvažovanie nad tým, ako rozlíšiť bezpečné a nebezpečné náboženské spoločenstvá, vytvorilo ľudovo používané kategórie cirkvi a sekta. Kdesi v podvedomí sa nám vynorí obraz **cirkvi** ako prevereného, etablovaného (väčšinou kresťanského) spoločenstva s veľkým množstvom členov. Takéto spoločenstvo vytvára dojem, že počas svojho dlhého vývoja malo možnosť si vyvinúť rad mechanizmov, ktoré majú vzniku nebezpečnej sociálnej dynamiky zabrániť. Celkovo v našich očiach zvyčajne pôsobí známo a pomerne dôveryhodne.

“Jediným spôsobom, ako rozpoznať možné nebezpečenstvo, je porozumieť dynamike vzťahov v takýchto spoločenstvách a rozvíjať schopnosti, ktoré nám umožnia sa v nich bezpečne pohybovať.”

Sekta naproti tomu evokuje vypätosť (až prepätosť), cudzorodosť, nevyspytatelnosť a obavy. Spoločenstvá, ktoré nazývame sektami, veľmi často podozrievame z autoritárstva, manipulácie svojich členov, ich vykorisťovania a rôznych foriem zneužívania. K takýmto spoločenstvám sme, prirodzene, nedôverčiví.

V snahe brániť sa (či už domnelým, alebo skutočným) nebezpečenstvám vznikajú najrôznejšie súpisy siekt, varovné stránky a pod., ktoré však reálne prevenciu rizík nenapomáhajú už z toho dôvodu, že veľké množstvo takýchto spoločenstiev každoročne vznikne aj zanikne, vyvíja sa a mení.

Veď aj spoločenstvá následníkov Ježiša Nazaretského, Siddharta Gautamu alebo Muhammada Abdilmuttaliba boli v čase svojho vzniku považované za divné a nebezpečné buričské sekty narušujúce zabehnuté poriadky. Dnes sú z nich piliere svetového náboženského života: kresťanstvo, budhizmus a islam. Na ich základoch v priebehu histórie vznikajú nové a nové náboženské hnutia – sekty. Žiadny zoznam by tak z princípu nikdy nemohol byť aktuálny ani úplný. Jediným spôsobom, ako rozpoznať možné nebezpečenstvo, je porozumieť dynamike vzťahov v takýchto spoločenstvách a rozvíjať schopnosti, ktoré nám umožnia sa v nich bezpečne pohybovať. Tieto poznatky a zručnosti platia a sú uplatniť aj na ostatné ľudské zoskupenia.

Dôvod, prečo tzv. sekty (odborne nové náboženské hnutia) vznikajú, je túžba po náboženskej obrode (inovácii), ktorá vychádza z nespokojnosti so súčasným stavom spoločnosti. Protest proti súčasnému stavu spoločnosti je zvyčajne vyjadrený aj zásadnými odlišnosťami od postojov, hodnôt a noriem, ktoré v danej spoločnosti prevládajú. Okrem zásadne odlišného životného štýlu či životných priorít členov môže zahŕňať aj bežne spoločensky neprijateľné formy náboru využívajúce psychické oslabenie a sociálny vplyv na cieľové osoby (tzv. psychickú manipuláciu).

Pri zrode takéhoto hnutia stojí výrazná zakladateľská osobnosť, ktorá dokáže novým spôsobom, naliehavo a atraktívne

sformulovať duchovné ciele pre jednotlivca aj celú spoločnosť. Náuka je zvyčajne ľahko širitelná a zrozumiteľná, prehľadná, môžeme povedať čierno-biela, ponúka východiská a ľahké prekonanie súčasných ťažkostí a neistôt. Zakladateľskej osobnosti potom bývajú prisudzované nejaké mimoriadne, niekedy aj nadľudské schopnosti alebo charisma. Ak zakladateľ tieto zvláštne charakteristiky a postavenie výnimočnosti prijme, nasledovníci mu zvyčajne odovzdajú aj mnohé svoje životné kompetencie a právomoci. Niekedy sú ochotní sa dokonca vzdať rozhodovania aj v najintímnejších oblastiach svojho života. Spoločenstvo zjednotené dôverou v zvláštne obdarovanie svojho vodcu tak dosahuje vysokú mieru konformity, je entuziastické a súdržné. Dôsledkom tejto sociálnej dynamiky je nezvyčajná miera nadšenia a obetavosti členov aj vodcu pri realizácii a šírení svojej náuky.

Paralela so vznikom iných spoločenských hnutí je očividná. Týchto sedem charakteristík prináša potenciálne riziká, ale môžu mať aj pozitívny vplyv. Niektoré inovácie môžeme považovať za zavádzajúce, ale môžu zároveň poslúžiť ako obohatenie ľudského života či ako dočasný experiment, alebo obyčajná zastávka, etapa životného hľadania, pochybovania a uisťovania, ktoré vedie k vytvoreniu vlastného presvedčenia a sebavedomého životného postoja.

Niektoré protestne motivované formy zmyšľania môžu ohroziť zdravie alebo život. To sa deje skôr výnimočne, napríklad vtedy, ak je vyhľadanie lekárskej starostlivosti vnímané ako dôkaz slabej viery, vzdorovania Božej vôli či nekonzistentnosti v odpore proti existujúcim normám. Odmietanie niektorých druhov lekárskeho zákroku, liečiv, liečebných či medicínskych preventívnych postupov, akékoľvek alternatívne liečebné postupy a očistné kúry, vyhánanie diabla (exorcizmus), pôsty, rôzne úpravy stravovania, nadmerné cvičenie, spánková deprivácia, pozeranie do slnka, dlhé potenie (napr. v potných chyžiach), rôzne formy navodzovania zmenených stavov vedomia (hypnóza, užívanie rôznych halucinogénnych rastlín, húb apod.) – to sú praktiky, ktoré ak sú nesprávne odhadnuté s ohľadom na kondíciu praktikujúceho, môžu byť nebezpečné pre fyzické alebo duševné zdravie, prípadne môžu znamenať

omeškanie v prevencii či medicínskej liečbe.

Z hľadiska duševného zdravia sa v súvislosti so vstupom do niektorých radikálnych (nielen náboženských) spoločností často spomína otázka závislosti nasledovníkov od ich vodcu. Táto téma sa často pripomína vo vzťahu k niekoľkým tragickým udalostiam hromadných vražd a samovražd v nových náboženských hnutiach, prípadom sexuálneho zneužívania v cirkvi, školách či mládežníckych organizáciách a niekedy aj veľmi vysokým finančným darom v prospech niektorého hnutia alebo jeho vodcu. V tomto momente zvyčajne zaznievajú tie najostrejšie odsúdenia smerom k vedeniu takýchto hnutí a radoví členovia bývajú, naopak, vykresľovaní ako obeť.

Tento uhol pohľadu na rolu nasledovníkov má však jednu veľmi temnú stránku, a síce to, že sú degradovaní do roly nesvojprávnych, nerozumných jednotlivcov, ktorí nenesú zodpovednosť za svoje životy. Ako už bolo povedané, sú to práve radoví členovia hnutia, ktorí zakladateľskej osobnosti prisudzujú nejaké výnimočné, niekedy dokonca nadprirodzené vlastnosti a schopnosti. Myšlienky, ktoré táto osoba formuluje a odovzdáva, potom stúpenci považujú za absolútne platné a spásne.

Je potrebné všímať si, že stúpenci sami veľmi často túžia odovzdať zodpovednosť za svoje životy do rúk nejakej autority. Ich potreba bezvýhradne sa odovzdať je síce zvyčajne výrazom nejakej psychickej či sociálnej lability, robia to však úplne spontánne a dobrovoľne, bez toho, aby k tomu boli nútení.

Tento proces, odborne označovaný termínom charizmatizácia, ktorý sa týka rovnako tak vodcov náboženských zoskupení ako vedúcich postáv sekulárnych hnutí, je potrebné vnímať ako obojstranný. Na jednej strane nasledovníci pridávajú svojmu vodcovi výlučné postavenie a túžia niekoho uctievať, na druhej strane sa vodca ocitá v pokušení tomu grandióznemu obrazu seba samého podľahnúť a zverenú moc zneužiť vo svoj prospech. Toto nebezpečenstvo je vyššie, ak ide o jednotlivca s nižším sebavedomím, ktorý sa sám od pravidelného prídelu obdivu stane závislým.

“Je potrebné všímať si, že stúpenci sami veľmi často túžia odovzdať zodpovednosť za svoje životy do rúk nejakej autority.”

Napriek uvedeným mechanizmom, ktoré môžu spraviť akékoľvek spoločenstvo nejakým spôsobom nebezpečným, je potrebné vnímať aj druhú stranu mince.

Takáto skúsenosť môže byť aj napriek neprimeranej forme a miere vyjadrenia protestu spôsobom, ako naplniť najrôznejšie potreby a preskúmať vlastné hodnoty a postoje. Môže poslúžiť ako medzikrok v osamostatnení či inom životnom reštarte, revízii a tvorbe vlastných postojov a hodnôt; navyše musíme konštatovať, že proti niektorým postojom väčšinovej spoločnosti je vhodné protestovať. Reálne hroziace nebezpečenstvo v jednotlivých spoločenstvách tak nakoniec závisí od kombinácie mnohých faktorov. Kľúčová je vždy úroveň sebavedomia a osobnostnej zrelosti jednotlivých členov hnutia aj samotného vodcu, ich sebaopoznanie a sebareflexia v oblasti svojho duchovného života, osobnostných charakteristík a (predovšetkým) potrieb a vzťahu k autoritám.

Výrazne napomôcť či, naopak, vytvoriť ďalšie riziká môže aj prístup okolia. Záleží na tom, či dokáže sebavedomie jednotlivcov skôr posilňovať, ako znižovať. Niekedy môžu svoju úlohu zohrať aj úrady, médiá, neznalosť a predsudky.

Narastajúci tlak zvonku môže ešte umocniť zvyčajne už excitované emócie, posilniť vzťahy vo vnútri skupiny a tým celé hnutie radikalizovať či prinajmenšom zakonzervovať v jeho súčasnom stave.

5.

Použitá a odporúčaná literatúra na ďalšie štúdium:

BARTAL, Katarína. Ochrana detí pred nebezpečnými spoločenstvami. In Sociálna prevencia : Rizikové správanie a duševné zdravie. NOC, roč. 17, č. 2, 2022, s.30 - 31, ISSN 1336-9679.

COWAN, Douglas E. a BROMLEY, David G. Sekty a nová náboženstvá. Praha : Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3163-6.

DANICS, Štefan a TEJCHMANOVÁ, Ladislava. Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského,, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5.

HEMFELT, Robert, MINIRTH, Frank B. a MEIER, Paul D. Závislosti srdce: jak opustiť nezdravé vztahy. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Orientace (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-387-6.

GREŠKOVÁ, Lucia. Vymedzenie náboženského extrémizmu. In: Rapčan, J., Marko M. eds.: Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016, s. 53-59, ISBN: 978-80-8054-684-7.

GREŠKOVÁ, Lucia. Spoločenské reakcie na náboženské menšiny In: Prostredník, O. eds.: Cudzie nechceme, svoje si nedáme? Bratislava: Univerzita Komenského, 2013, s.45-62, ISBN 978-80-223-3432-7.

CHARVÁT, Jan. Současný politický extremismus a radikalismus. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-098-6.

KUCHÁROVÁ, Barbora. Psychická manipulácia. In Sociálna prevencia: Prevencia v kontexte súčasných kríz. Bratislava: NOC, roč. 18, č. 1, 2023, s.24-25. ISSN 1336-9679.

NEŠPOR, Karel. Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8432-X.

NUTIL, Petr. Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem. Praha: Grada Publishing, 2022. 192 s. ISBN 978-80-271-0959-2.

RÖHR, Heinz-Peter. Závislé vztahy: léčba a uzdravení závislé poruchy osobnosti. Vydání I. Praha: Portál, 2011. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-853-1.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství. Brno: L. Marek, 2005. Pontes Pragenses. ISBN 80-862-6369-X.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Nová náboženství a násilí. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. Religionistika. ISBN 978-802-4628-615.

SCHLICHTSOVÁ, Jitka. Prevencia v oblasti duchovného života. In Sociálna prevencia : Rizikové správanie duševné zdravie. NOC, roč. 17, č. 2, 2022, s.28-30, ISSN 1336-9679